

Dr hab. Halina Zboroń, prof. nadzw. UEP

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej „Determinanty rozwoju usług infobrokerskich w Polsce”
przygotowanej przez mgr Annę Waligórską-Kotfas

Uwagi ogólne

Niniejsza recenzja została sporządzona na zlecenie Dziekana Wydziału Zarządzania i Ekonomiki Usług Uniwersytetu Szczecińskiego prof. zw. dr hab. Juliusza Engelhardta. Recenzowana praca powstała pod kierunkiem Promotora prof. US dr hab. Grażyny Wolskiej. Praca liczy 260 stron, złożona jest z wstępu, pięciu rozdziałów i wniosków końcowych. Główna treść rozprawy została uzupełniona streszczeniem, wykazem skrótów, wykazem literatury, spisem tabel i rysunków oraz załącznikami.

Podjęta w rozprawie problematyka dotycząca rozwoju sektora usług infobrokerskich ma charakter ważny i aktualny. Usługi infobrokerskie są stosunkowo nowym segmentem usługowym w gospodarce polskiej, co sprawia, że brakuje pogłębionych analiz tego zjawiska. Jak zauważa we wstępie Autorka rozprawy – literatura przedmiotu koncentruje się przede wszystkim na kwestiach metod i technik stosowanych przez brokerów informacji. Rozpoznanie potencjału tego sektora jest istotne z uwagi na szerszy kontekst perspektyw rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. Oba te zjawiska należy uznać za wzajemnie się warunkujące: rozwój gospodarki opartej na wiedzy wywiera pozytywny wpływ na usługi informatyczne, te zaś wzmacniają tendencje do traktowania wiedzy jako najważniejszego zasobu w zaawansowanej technologicznie gospodarce. Wobec powyższego należy zaznaczyć, że podjęty przez Doktorantkę wysiłek rozpoznania tych zagadnień zasługuje na uznanie. Tym samym ocena wagi i aktualnego znaczenia podjętej w rozprawie problematyki jest pozytywna.

Koncepcja i struktura rozprawy

Koncepcja pracy została starannie opracowana pod względem podjętej problematyki, przedstawionego kontekstu teoretycznego, zdiagnozowania stanu wiedzy dotyczącej głównego przedmiotu rozważań oraz zaplanowania i przeprowadzenia badań własnych. Tym samym struktura pracy jest logiczna – kolejne rozdziały prowadzą czytelnika od zagadnień ogólniejszych do bardziej szczegółowych. Doktorantka wychodzi od rozważań na temat nadrzędnych wobec głównej kwestii kategorii pojęciowych: gospodarki opartej na wiedzy i

społeczeństwa informacyjnego, dalej analizuje pojęcie profesjonalnej e-usługi oraz podrzędnej wobec niej usługi infobrokerskiej odnosząc te rozważania do teoretycznych zagadnień usług profesjonalnych. Tym samym w pierwszym rozdziale zarysowany został szerszy (choć nie za szeroki) kontekst zasadniczego problemu. Kolejny rozdział przedstawia analizy rynku informacji, w tym rynek usług infobrokerskich, które odniesione zostały do zagadnień prawnych i organizacyjnych stanowiących ich zewnętrzne otoczenie. Rozdział trzeci przedstawia rzetelnie przeprowadzony opis specyfiki zawodu infobrokera, stosowanych technik pozyskiwania, porządkowania i przedstawiania gromadzonych na zamówienia klienta informacji. Rozdział ten zamyka prezentacja studium przypadku – przykładu przedsiębiorstwa infobrokerskiego, które wykorzystano do zobrazowania tego specyficznego rodzaju przedsiębiorstwa. Kolejne dwa rozdziały zawierają rozważania, które stanowią analizę zgromadzonego w badaniach pierwotnych materiału empirycznego. W satysfakcjonujący sposób przedstawione zostały metody badawcze i sposób przeprowadzenia badań, dzięki czemu czytelnik jest w stanie ocenić ich poprawność i osiągnięte rezultaty badawcze. Porządek prezentowanych treści jest logiczny, cała praca jest spójna, kolejne tematy wprowadzane są we właściwym porządku.

Cele badawcze, rezultaty, metody i metodologia

Jak już zaznaczyłam wcześniej, Doktorantka podjęła ważny i aktualny problem mający znaczenie dla proponowania rozwiązań praktycznych i przekonująco uzasadniła swój wybór. Sposób zaplanowania i uporządkowania pracy w odniesieniu do wskazania problematyki, wyznaczenia celu/celów oraz zadań badawczych nie budzi większych zastrzeżeń, choć można wskazać pewne niedociągnięcia na przykład w kwestii związku pomiędzy hipotezą główną a celem badawczym. Hipoteza główna została bowiem sformułowana następująco: „rozwój usług infobrokerskich zwiększa użyteczność przepływu informacji oraz wpływa na zdynamizowanie gospodarki opartej na wiedzy w Polsce”, celem jest natomiast: „identyfikacja i empiryczna weryfikacja oddziaływania determinant indukujących rozwój usług infobrokerskich w Polsce z uwzględnieniem aspektu etycznego, w tym głównie związków przyczynowo-skutkowych na niwie etyka – usługi profesjonalne – e-usługi oraz opracowanie modelu rozwoju usług infobrokerskim na polskim rynku informacyjnym”. Dostrzegam pomiędzy nimi lukę myślową, którą można by zlikwidować poprzez bardziej precyzyjne i pełniejsze sformułowanie hipotezy.

Można wysunąć także zastrzeżenia co do hipotez szczegółowych: powinny być tak sformułowane, aby nie wywoływały wątpliwości co do ich właściwego (zgodnego z intencją autora) rozumienia. W przypadku pierwszej („identyfikacja oraz gradacja a następnie implementacja determinant wpływających na rozwój usług infobrokerskich przyczynia się do ich progresu”) nie możemy być pewni czy słowo ‘progres’ odnosi się do usług (jeśli tak, wtedy mamy oczywistość z uwagi na ten sam zakres pól semantycznych pojęcia ‘rozwój’ i ‘progres’) czy do determinant – wtedy pojawia się pytanie, czy możemy mówić o progresie determinant. Drugi przykład: „poziom wiedzy usługobiorców na temat istoty świadczenia usług infobrokerskich wpływa na ich rozwój”, możemy się domyślać, że chodzi o rozwój usług, a nie rozwój usługobiorców, choć językowo nie jest to oczywiste. W sformułowaniach tego typu należy być bardzo uważnym, ponieważ mogą pojawić się tak jak w tym przypadku pułapki gramatyczne. Precyzja wypowiedzi w odniesieniu do najważniejszych zdań pracy naukowej jest sprawą bardzo ważną.

Kolejne zastrzeżenie mam do stosowanego przez Doktorantkę określenia ‘determinanty’ odnoszonego do czynników wpływających na rozwój usług infobrokerskich. Zalecałabym zachowanie pewnej ostrożności i stosowanie raczej określenia ‘uwarunkowania’. Kategoria ‘determinanta’ zgodnie z tradycją naukową odnoszona jest do związków deterministycznych (przyczynowo-skutkowych) występujących w obszarze zjawisk przyrodniczych (choć istnieją poważne spory o to, czy zjawisko determinizmu występuje w przyrodzie), w naukach społecznych występowanie związków jednoznacznych wydaje się wątpliwe z uwagi na ogromną złożoność i współzależność (podobnie zresztą jest w przyrodzie – stąd wątpliwości) zjawisk społecznych. Wobec tego bardziej zasadne jest posługiwanie się określeniem ‘uwarunkowania’. Oznacza to, że zakładamy, że dane zjawisko zmienia się ze względu na zaistnienie określonych warunków, mówimy zatem o okolicznościach, w jakich zachodzą zmiany, a nie o przyczynach tych zmian. Ta uwaga może być traktowana jako dyskusyjna, dotyczy bowiem przyjmowanych rozstrzygnięć epistemologicznych i jest związane z respektowaniem określonego stanowiska teoriopoznawczego.

Kolejna uwaga dotyczy rozdziału czwartego, w którym w początkowym fragmencie Autorka zaznacza, że przyjmuje w badaniach dwie perspektywy badawcze. Sposób ich opisu nie pozwala mi jednak zrozumieć na czym polega różnica między nimi: jeśli bowiem pierwsza to „odniesienie do wycinka badanej rzeczywistości w stosunku do aspektów społeczno-ekonomicznych”, a druga to „wielokierunkowe spojrzenie na potrzeby

informacyjne rzeczywistych i potencjalnych konsumentów usług infobrokerskich oraz postrzeganie przez nich funkcjonalnego zastosowania badanych usług w zaspokajaniu potrzeb”, to należy zauważyć, że owa druga perspektywa zawiera się w pierwszej, dotyczy bowiem w całości aspektów społeczno-ekonomicznych.

Generalnie praca jest dość nieharmonijna – dobrze napisane rozdziały dotyczące literatury przedmiotu, choć można mieć także uwagi do braku jakiś bardziej rozbudowanych form dyskusji z autorami przywoływanych opracowań czy podejmowania krytycznej analizy czy nawet próby samodzielnej konceptualizacji dotyczących referowanych kwestii. Jeśli chodzi o fragmenty dotyczące metodologii widać nieskładność w zakresie posługiwania się pojęciami z zakresu filozofii nauki np. błędnie użyte pojęcie ‘aksjomat’, które jest pojęciem stosowanym w logice i matematyce, w pozostałych dziedzinach posługujemy się określeniem ‘założenie’ (s. 131), ‘kwantyfikujące’ zamiast ‘kwalifikujące’ (s. 131), ‘indukujące’ zamiast warunkujące (s. 10), nagminne używanie określenia ‘eksploracja witryn internetowych’ (s. 149), a nawet ‘weryfikacja witryn’ (s. 149), „komparatystyka uzyskanych wyników” (s. 146) zamiast porównanie wyników (komparatystyka to dyscyplina naukowa, a nie czynność badawcza), stosowanie określenia ‘atrybut’ zamiast cecha (atrybut to szczególna cecha – istotnościowa). Wiele jest sformułowań, które trudno zaakceptować np. „fakt potwierdza tezę” (s. 143), kardynalne związki przyczynowo-skutkowe na styku obszarów etyka – usługi profesjonalne – e-usługi” (s. 130), „indukuje zachowania” (s. 210), odniesienie pojęcia sprzeczności do treści pojęć: „...dylemat czy pojęcia etyka i biznes nie są wzajemnie sprzeczne” 71 s.), choć należałoby powiedzieć o dostrzeganych rozbieżnościach aksjologicznych uniemożliwiających (zdaniem niektórych) jednoczesne respektowanie zobowiązań nakładanych w obu obszarach (nota bene Autorka nie zauważa, że zestawia tu dwa różne „byty”: obszar działań praktycznych (poziom przedmiotowy) i obszar refleksji (poziom metaprzecmiotowy)). Może to świadczyć o niepełnej wiedzy metodologicznej, co jest dość częste wśród młodych adeptów nauki i dotyczy znacznej części środowiska.

Paradoksalnie Autorka znacznie sprawniej porusza się w obszarze praktyki badań empirycznych. Autorka wykazała zdolność do zaplanowania i przeprowadzenia badań ilościowych i jakościowych, sprawnie i z dużą umiejętnością dokonała analizy wyników badawczych, prawidłowego opracowania w postaci tabel i rysunków. Poprawnie zostały skonstruowane ankiety. Autorka wykazała umiejętność syntetyzowania rozważań dotyczących trzech poziomów zjawisk makro, mezo i mikrogospodarczych, umiejętnie zakreśliła te obszary i poddała konsekwentnej analizie, co więcej wyniki owych analiz

Abc

przedstawiła w postaci deskryptywnego modelu rozwoju usług infobrokerskich, który jest spójną, logiczną strukturą powiązań i uwarunkowań. Uzupełnieniem tego modelu jest model preskryptywny, w którym uwzględnione zostały aspekty etyczne działalności infobrokerskiej. Na uwagę zasługuje także tabela prezentująca korzyści praktycznego zastosowania obu modeli oraz bariery i zagrożenia związane z ich wdrażaniem. Wymienione tu fragmenty świadczą o zdolności Autorki do samodzielnego myślenia, sprawnego analizowania i syntetyzowania wiedzy oraz wyciągania wniosków.

Uwagi do treści rozprawy

Pierwsze trzy rozdziały rozprawy dotyczą rozważań na temat gospodarki opartej na wiedzy, społeczeństwa informacyjnego, usług elektronicznych i głównego przedmiotu rozprawy – usług infobrokerskich. Autorka sprawnie omawia kolejne obszary zagadnień, odwołuje się do bogatej literatury, wykazuje znaczną kompetencję w tym zakresie. Szkoda jednak, że nie zdobyła się na bardziej aktywną postawę: nie podjęła analizy krytycznej, nie podejmuje dyskusji ani prób samodzielnej konceptualizacji, czy choćby uzasadnienia wyboru badaczy, do których teorii się odwołuje. Można powiedzieć, że w tym fragmencie pracy Autorka jest nieobecna – referuje jedynie stan wiedzy, choć – co należy podkreślić – robi to bardzo sprawnie. Pozytywnie oceniam załączania na końcu rozdziałów krótkich podsumowań przedstawionych wyżej treści.

Kolejne dwa rozdziały, jak już wspomniałam, w odniesieniu do pewnych kwestii mogą budzić zastrzeżenia dwojakiego typu: wyprowadzanych wniosków oraz błędów językowych związanych z niepoprawnym stosowaniem pojęć teoriopoznawczych oraz nieporadności stylistycznych i błędów gramatycznych, które prowadzą do niejasności co do sensu wypowiedzi. Przykładem może być użycie określenia ‘dylematy’ w odniesieniu do listy reguł etycznych (s. 129), w tytule rozdziału czwartego pojawia się błąd „Rozpoznawalność oraz analiza determinant...”, sądzę, że powinno być ‘rozpoznanie oraz analiza determinant’, takie zostało bowiem postawione zadanie badawcze. Kolejny przykład: „Badania pierwotne w założeniu miały mieć charakter weryfikacyjny i eksplanacyjny, toteż ich koncepcja metodologiczna oparta została na następującym aksjomacie: zastosowana metodologia powinna obejmować nie tylko same metody badawcze, ale również współwystępujące warunki, zarówno w kontekście społeczno-ekonomicznym, jak i etycznym” (s. 131). Można sformułować zastrzeżenie co do zamierzeń eksplanacyjnych, które nie zostały wskazane w celach i hipotezach badawczych. Biorąc pod uwagę także nieprecyzyjność w odniesieniu do

sformułowania hipotez można odnieść wrażenie, że Doktorantka dość niefrasobliwie traktuje ważne przecież konstatacje nakładające określone zobowiązania badawcze.

Na szczególne uznanie natomiast zasługuje podjęcie etycznej problematyki dotyczącej rozważanych zagadnień. Autorka rozprawy doktorskiej słusznie zauważa, że zagadnienie społecznej odpowiedzialności brokerów informacji i ich postaw etycznych ma w tym segmencie rynku ogromne znaczenie z uwagi na łatwość dokonywania nadużyć różnego typu. Warto podkreślenia jest to, że Autorka odnosi się do kwestii etycznych w odniesieniu do wszystkich kolejnych tematów: gospodarki opartej na wiedzy, społeczeństwa informacyjnego, usług elektronicznych i w szczególności usług infobrokerskich. Rozumienie potrzeby podejmowania zagadnień etycznych w odniesieniu do problematyki ekonomicznej uważam za wyraz dojrzałości Doktorantki i świadomości uwikłania praktyki gospodarczej w aksjologiczną problematykę dylematów etycznych. Podjęcie refleksji nad tymi uwarunkowaniami tym bardziej zasługuje na uznanie, że wymaga ono podjęcia wyzwania wkroczenia na teren nieznany wcześniej, co wymaga dodatkowego wysiłku intelektualnego i jest związane z dodatkowym nakładem pracy, a jednocześnie naraża autora na wystawienie się na krytykę tych czytelników, dla których problematyka ta jest podstawową dziedziną badań. Wymaga to zatem także odwagi.

Warstwa językowa pracy

Pewną konsternację wzbudza maniera językowa polegająca na nadmiernym używaniu słów pochodzących z innych języków, które mają swoje odpowiedniki polskie. Prowadzi to do konstruowania „koturnowych” wypowiedzi: „uwierzytelniono tezę” (s. 144), „współbieżne zależności” (s. 146), „komparatystyka uzyskanych wyników” (s. 146), „wyniki weryfikacji witryn internetowych” (s. 149), „inspekcja witryn internetowych” (s. 150), „ewaluacja zawartości witryn” (s. 150). Nagminnie jest używane sformułowanie „fakt jest asumptem do stwierdzenia...” (s. 148), „fakt potwierdza tezę”, „... jest warunkowane faktem” (s. 153). Niepoprawne użycie wyrażenia *ex ante*, dziwna konstrukcja zdania: „Ważką *ex ante* z punktu widzenia usługobiorcy jest możliwość odniesienia się do rekomendacji” (s. 152). Kolejny przykład: „Eksploracja tej determinanty była warunkowana faktem, iż świadczenie usług dodatkowych może być istotne z punktu widzenia kształtowania przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstwa infobrokerskiego” s. 153. Odnosząc się do umiejętności posługiwania się językiem naukowym: poprawności stosowania pojęć, precyzji oraz jasnego wyrażania myśli, a także konsekwencji myślowej należy stwierdzić, że jest to zdecydowanie słabsza strona i Doktorantka powinna na nad tym popracować.

Konkluzja

Poczynione tu uwagi krytyczne traktuję przede wszystkim jako działanie edukacyjne dokonywane w dobrej wierze: mam nadzieję, że Doktorantka zapozna się z nimi, być może zechce wziąć je pod uwagę w dalszej pracy naukowej. Pomimo bowiem przedstawionych tu i być może nadmiernie wyakcentowanych braków i niedoskonałości uważam, że oceniana przeze mnie praca doktorska w dostatecznym stopniu spełnia wymogi stawianym rozprawom doktorskim, a jej Autorka zasługuje na dopuszczenie jej do publicznej obrony. Pozytywna ogólna ocena dotyczy przede wszystkim następujących kwestii:

- Autorka podjęła ważny i aktualny temat badawczy dotyczący najnowszych tendencji zmian gospodarki;
- Praca ta stanowi uzupełnienia dotychczasowej wiedzy na temat gospodarki opartej na wiedzy i segmencie usług infobrokerskich;
- Autorka zaproponowała nadal rzadko spotykane ujęcie rozważanej problematyki ekonomicznej w odniesieniu do założeń aksjologicznych etyki gospodarczej, co może stanowić impuls dla podejmowania w podobny sposób kolejnych badań;
- Autorka rozprawy zaprojektowała i przeprowadziła badania empiryczne ilościowe i jakościowe, dzięki czemu uzyskaliśmy wiedzę na temat uwarunkowań rozwoju obszaru usług infobrokerskich;
- Autorka skonstruowała modele rozwoju usług infobrokerskich, które mogą być wykorzystywane w procesie stymulowania ich rozwoju;
- Autorka wykazała dobrą znajomość podjętej problematyki zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym.

Mając świadomość zarówno słabych, jak i wartościowych stron recenzowanej rozprawy doktorskiej wnoszę o dopuszczenie mgr Anny Waligórskiej-Kotfas do publicznej obrony.

Poznań, 26 marca 2017

Halina Wron

Dr hab. Halina Zboroń, prof. nadzw. UEP

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej „Determinanty rozwoju usług infobrokerskich w Polsce”
przygotowanej przez mgr Annę Waligórską-Kottas

Uwagi ogólne

Niniejsza recenzja została sporządzona na zlecenie Dziekana Wydziału Zarządzania i Ekonomiki Usług Uniwersytetu Szczecińskiego prof. zw. dr hab. Juliusza Engelhardta. Recenzowana praca powstała pod kierunkiem Promotora prof. US dr hab. Grażyny Wolskiej. Praca liczy 260 stron, złożona jest z wstępu, pięciu rozdziałów i wniosków końcowych. Główna treść rozprawy została uzupełniona streszczeniem, wykazem skrótów, wykazem literatury, spisem tabel i rysunków oraz załącznikami.

Podjęta w rozprawie problematyka dotycząca rozwoju sektora usług infobrokerskich ma charakter ważny i aktualny. Usługi infobrokerskie są stosunkowo nowym segmentem usługowym w gospodarce polskiej, co sprawia, że brakuje pogłębionych analiz tego zjawiska. Jak zauważa we wstępie Autorka rozprawy – literatura przedmiotu koncentruje się przede wszystkim na kwestiach metod i technik stosowanych przez brokerów informacji. Rozpoznanie potencjału tego sektora jest istotne z uwagi na szerszy kontekst perspektyw rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. Oba te zjawiska należy uznać za wzajemnie się warunkujące: rozwój gospodarki opartej na wiedzy wywiera pozytywny wpływ na usługi informatyczne, te zaś wzmacniają tendencje do traktowania wiedzy jako najważniejszego zasobu w zaawansowanej technologicznie gospodarce. Wobec powyższego należy zaznaczyć, że podjęty przez Doktorantkę wysiłek rozpoznania tych zagadnień zasługuje na uznanie. Tym samym ocena wagi i aktualnego znaczenia podjętej w rozprawie problematyki jest pozytywna.

Koncepcja i struktura rozprawy

Koncepcja pracy została starannie opracowana pod względem podjętej problematyki, przedstawionego kontekstu teoretycznego, zdiagnozowania stanu wiedzy dotyczącej głównego przedmiotu rozważań oraz zaplanowania i przeprowadzenia badań własnych. Tym samym struktura pracy jest logiczna – kolejne rozdziały prowadzą czytelnika od zagadnień ogólniejszych do bardziej szczegółowych. Doktorantka wychodzi od rozważań na temat nadrzędnych wobec głównej kwestii kategorii pojęciowych: gospodarki opartej na wiedzy i

społeczeństwa informacyjnego, dalej analizuje pojęcie profesjonalnej e-usługi oraz podrzędnej wobec niej usługi infobrokerskiej odnosząc te rozważania do teoretycznych zagadnień usług profesjonalnych. Tym samym w pierwszym rozdziale zarysowany został szerszy (choć nie za szeroki) kontekst zasadniczego problemu. Kolejny rozdział przedstawia analizy rynku informacji, w tym rynek usług infobrokerskich, które odniesione zostały do zagadnień prawnych i organizacyjnych stanowiących ich zewnętrzne otoczenie. Rozdział trzeci przedstawia rzetelnie przeprowadzony opis specyfiki zawodu infobrokera, stosowanych technik pozyskiwania, porządkowania i przedstawiania gromadzonych na zamówienia klienta informacji. Rozdział ten zamyka prezentacja studium przypadku – przykładu przedsiębiorstwa infobrokerskiego, które wykorzystano do zobrazowania tego specyficznego rodzaju przedsiębiorstwa. Kolejne dwa rozdziały zawierają rozważania, które stanowią analizę zgromadzonego w badaniach pierwotnych materiału empirycznego. W satysfakcjonujący sposób przedstawione zostały metody badawcze i sposób przeprowadzenia badań, dzięki czemu czytelnik jest w stanie ocenić ich poprawność i osiągnięte rezultaty badawcze. Porządek prezentowanych treści jest logiczny, cała praca jest spójna, kolejne tematy wprowadzane są we właściwym porządku.

Cele badawcze, rezultaty, metody i metodologia

Jak już zaznaczyłam wcześniej, Doktorantka podjęła ważny i aktualny problem mający znaczenie dla proponowania rozwiązań praktycznych i przekonująco uzasadniła swój wybór. Sposób zaplanowania i uporządkowania pracy w odniesieniu do wskazania problematyki, wyznaczenia celu/celów oraz zadań badawczych nie budzi większych zastrzeżeń, choć można wskazać pewne niedociągnięcia na przykład w kwestii związku pomiędzy hipotezą główną a celem badawczym. Hipoteza główna została bowiem sformułowana następująco: „rozwój usług infobrokerskich zwiększa użyteczność przepływu informacji oraz wpływa na zdynamizowanie gospodarki opartej na wiedzy w Polsce”, celem jest natomiast: „identyfikacja i empiryczna weryfikacja oddziaływania determinant indukujących rozwój usług infobrokerskich w Polsce z uwzględnieniem aspektu etycznego, w tym głównie związków przyczynowo-skutkowych na niwie etyka – usługi profesjonalne – e-usługi oraz opracowanie modelu rozwoju usług infobrokerskim na polskim rynku informacyjnym”. Dostrzegam pomiędzy nimi lukę myślową, którą można by zlikwidować poprzez bardziej precyzyjne i pełniejsze sformułowanie hipotezy.

U66

Można wysunąć także zastrzeżenia co do hipotez szczegółowych: powinny być tak sformułowane, aby nie wywoływały wątpliwości co do ich właściwego (zgodnego z intencją autora) rozumienia. W przypadku pierwszej („identyfikacja oraz gradacja a następnie implementacja determinant wpływających na rozwój usług infobrokerskich przyczynia się do ich progresu”) nie możemy być pewni czy słowo ‘progres’ odnosi się do usług (jeśli tak, wtedy mamy oczywistość z uwagi na ten sam zakres pól semantycznych pojęcia ‘rozwój’ i ‘progres’) czy do determinant – wtedy pojawia się pytanie, czy możemy mówić o progresie determinant. Drugi przykład: „poziom wiedzy usługobiorców na temat istoty świadczenia usług infobrokerskich wpływa na ich rozwój”, możemy się domyślać, że chodzi o rozwój usług, a nie rozwój usługobiorców, choć językowo nie jest to oczywiste. W sformułowaniach tego typu należy być bardzo uważnym, ponieważ mogą pojawić się tak jak w tym przypadku pułapki gramatyczne. Precyzja wypowiedzi w odniesieniu do najważniejszych zdań pracy naukowej jest sprawą bardzo ważną.

Kolejne zastrzeżenie mam do stosowanego przez Doktorantkę określenia ‘determinanty’ odnoszonego do czynników wpływających na rozwój usług infobrokerskich. Zalecałabym zachowanie pewnej ostrożności i stosowanie raczej określenia ‘uwarunkowania’. Kategoria ‘determinanta’ zgodnie z tradycją naukową odnoszona jest do związków deterministycznych (przyczynowo-skutkowych) występujących w obszarze zjawisk przyrodniczych (choć istnieją poważne spory o to, czy zjawisko determinizmu występuje w przyrodzie), w naukach społecznych występowanie związków jednoznacznych wydaje się wątpliwe z uwagi na ogromną złożoność i współzależność (podobnie zresztą jest w przyrodzie – stąd wątpliwości) zjawisk społecznych. Wobec tego bardziej zasadne jest posługiwanie się określeniem ‘uwarunkowania’. Oznacza to, że zakładamy, że dane zjawisko zmienia się ze względu na zaistnienie określonych warunków, mówimy zatem o okolicznościach, w jakich zachodzą zmiany, a nie o przyczynach tych zmian. Ta uwaga może być traktowana jako dyskusyjna, dotyczy bowiem przyjmowanych rozstrzygnięć epistemologicznych i jest związane z respektowaniem określonego stanowiska teoriopoznawczego.

Kolejna uwaga dotyczy rozdziału czwartego, w którym w początkowym fragmencie Autorka zaznacza, że przyjmuje w badaniach dwie perspektywy badawcze. Sposób ich opisu nie pozwala mi jednak zrozumieć na czym polega różnica między nimi: jeśli bowiem pierwsza to „odniesienie do wycinka badanej rzeczywistości w stosunku do aspektów społeczno-ekonomicznych”, a druga to „wielokierunkowe spojrzenie na potrzeby

informacyjne rzeczywistych i potencjalnych konsumentów usług infobrokerskich oraz postrzeganie przez nich funkcjonalnego zastosowania badanych usług w zaspokajaniu potrzeb”, to należy zauważyć, że owa druga perspektywa zawiera się w pierwszej, dotyczy bowiem w całości aspektów społeczno-ekonomicznych.

Generalnie praca jest dość nieharmonijna – dobrze napisane rozdziały dotyczące literatury przedmiotu, choć można mieć także uwagi do braku jakiś bardziej rozbudowanych form dyskusji z autorami przywoływanymi opracowań czy podejmowania krytycznej analizy czy nawet próby samodzielnej konceptualizacji dotyczących referowanych kwestii. Jeśli chodzi o fragmenty dotyczące metodologii widać nieskładność w zakresie posługiwania się pojęciami z zakresu filozofii nauki np. błędnie użyte pojęcie ‘aksjomat’, które jest pojęciem stosowanym w logice i matematyce, w pozostałych dziedzinach posługujemy się określeniem ‘założenie’ (s. 131), ‘kwantyfikujące’ zamiast ‘kwalifikujące’ (s. 131), ‘indukujące’ zamiast ‘warunkujące’ (s. 10), nagminne używanie określenia ‘eksploracja witryn internetowych’ (s. 149), a nawet ‘weryfikacja witryn’ (s. 149), „komparatystyka uzyskanych wyników” (s. 146) zamiast porównanie wyników (komparatystyka to dyscyplina naukowa, a nie czynność badawcza), stosowanie określenia ‘atrybut’ zamiast cecha (atrybut to szczególna cecha – istotnościowa). Wiele jest sformułowań, które trudno zaakceptować np. „fakt potwierdza tezę” (s. 143), kardynalne związki przyczynowo-skutkowe na styku obszarów etyka – usługi profesjonalne – e-usługi” (s. 130), „indukuje zachowania” (s. 210), odniesienie pojęcia sprzeczności do treści pojęć: „...dylemat czy pojęcia etyka i biznes nie są wzajemnie sprzeczne” (s. 71 s.), choć należałoby powiedzieć o dostrzeganych rozbieżnościach aksjologicznych uniemożliwiających (zdaniem niektórych) jednoczesne respektowanie zobowiązań nakładanych w obu obszarach (nota bene Autorka nie zauważa, że zestawia tu dwa różne „byty”: obszar działań praktycznych (poziom przedmiotowy) i obszar refleksji (poziom metaprzecmiotowy)). Może to świadczyć o niepełnej wiedzy metodologicznej, co jest dość częste wśród młodych adeptów nauki i dotyczy znacznej części środowiska.

Paradoksalnie Autorka znacznie sprawniej porusza się w obszarze praktyki badań empirycznych. Autorka wykazała zdolność do zaplanowania i przeprowadzenia badań ilościowych i jakościowych, sprawnie i z dużą umiejętnością dokonała analizy wyników badawczych, prawidłowego opracowania w postaci tabel i rysunków. Poprawnie zostały skonstruowane ankiety. Autorka wykazała umiejętność syntetyzowania rozważań dotyczących trzech poziomów zjawisk makro, mezo i mikrogospodarczych, umiejętnie zakresliła te obszary i poddała konsekwentnej analizie, co więcej wyniki owych analiz

Łb.

przedstawiła w postaci deskryptywnego modelu rozwoju usług infobrokerskich, który jest spójną, logiczną strukturą powiązań i uwarunkowań. Uzupełnieniem tego modelu jest model preskryptywny, w którym uwzględnione zostały aspekty etyczne działalności infobrokerskiej. Na uwagę zasługuje także tabela prezentująca korzyści praktycznego zastosowania obu modeli oraz bariery i zagrożenia związane z ich wdrażaniem. Wymienione tu fragmenty świadczą o zdolności Autorki do samodzielnego myślenia, sprawnego analizowania i syntetyzowania wiedzy oraz wyciągania wniosków.

Uwagi do treści rozprawy

Pierwsze trzy rozdziały rozprawy dotyczą rozważań na temat gospodarki opartej na wiedzy, społeczeństwa informacyjnego, usług elektronicznych i głównego przedmiotu rozprawy – usług infobrokerskich. Autorka sprawnie omawia kolejne obszary zagadnień, odwołuje się do bogatej literatury, wykazuje znaczną kompetencję w tym zakresie. Szkoda jednak, że nie zdobyła się na bardziej aktywną postawę: nie podjęła analizy krytycznej, nie podejmuje dyskusji ani prób samodzielnej konceptualizacji, czy choćby uzasadnienia wyboru badaczy, do których teorii się odwołuje. Można powiedzieć, że w tym fragmencie pracy Autorka jest nieobecna – reteruje jedynie stan wiedzy, choć – co należy podkreślić – robi to bardzo sprawnie. Pozytywnie oceniam załączania na końcu rozdziałów krótkich podsumowań przedstawionych wyżej treści.

Kolejne dwa rozdziały, jak już wspomniałam, w odniesieniu do pewnych kwestii mogą budzić zastrzeżenia dwojakiego typu: wyprowadzanych wniosków oraz błędów językowych związanych z niepoprawnym stosowaniem pojęć teoriopoznawczych oraz nieporadności stylistycznych i błędów gramatycznych, które prowadzą do niejasności co do sensu wypowiedzi. Przykładem może być użycie określenia 'dylematy' w odniesieniu do listy reguł etycznych (s. 129), w tytule rozdziału czwartego pojawia się błąd „Rozpoznawalność oraz analiza determinant...”, sądzę, że powinno być 'rozpoznanie oraz analiza determinant', takie zostało bowiem postawione zadanie badawcze. Kolejny przykład: „Badania pierwotne w założeniu miały mieć charakter weryfikacyjny i eksplanacyjny, toteż ich koncepcja metodologiczna oparta została na następującym aksjomacie: zastosowana metodologia powinna obejmować nie tylko same metody badawcze, ale również współwystępujące warunki, zarówno w kontekście społeczno-ekonomicznym, jak i etycznym” (s. 131). Można sformułować zastrzeżenie co do zamierzeń eksplanacyjnych, które nie zostały wskazane w celach i hipotezach badawczych. Biorąc pod uwagę także nieprecyzyjność w odniesieniu do

Uba

stormułowania hipotez można odnieść wrażenie, że Doktorantka dość niefrasobliwie traktuje ważne przecież konstatacje nakładające określone zobowiązania badawcze.

Na szczególne uznanie natomiast zasługuje podjęcie etycznej problematyki dotyczącej rozważanych zagadnień. Autorka rozprawy doktorskiej słusznie zauważa, że zagadnienie społecznej odpowiedzialności brokerów informacji i ich postaw etycznych ma w tym segmencie rynku ogromne znaczenie z uwagi na łatwość dokonywania nadużyć różnego typu. Warto podkreślić, że Autorka odnosi się do kwestii etycznych w odniesieniu do wszystkich kolejnych tematów: gospodarki opartej na wiedzy, społeczeństwa informacyjnego, usług elektronicznych i w szczególności usług infobrokerskich. Rozumienie potrzeby podejmowania zagadnień etycznych w odniesieniu do problematyki ekonomicznej uważam za wyraz dojrzałości Doktorantki i świadomości uwikłania praktyki gospodarczej w aksjologiczną problematykę dylematów etycznych. Podjęcie refleksji nad tymi uwarunkowaniami tym bardziej zasługuje na uznanie, że wymaga ono podjęcia wyzwania wkroczenia na teren nieznany wcześniej, co wymaga dodatkowego wysiłku intelektualnego i jest związane z dodatkowym nakładem pracy, a jednocześnie naraża autora na wystawienie się na krytykę tych czytelników, dla których problematyka ta jest podstawową dziedziną badań. Wymaga to zatem także odwagi.

Warstwa językowa pracy

Pewną konsternację wzbudza maniera językowa polegająca na nadmiernym używaniu słów pochodzących z innych języków, które mają swoje odpowiedniki polskie. Prowadzi to do konstruowania „koturnowych” wypowiedzi: „uwierzytelniono tezę” (s. 144), „współbieżne zależności” (s. 146), „komparatystyka uzyskanych wyników” (s. 146), „wyniki weryfikacji witryn internetowych” (s. 149), „inspekcja witryn internetowych” (s. 150), „ewaluacja zawartości witryn” (s. 150). Nagminnie jest używane stormułowanie „fakt jest asumptem do stwierdzenia...” (s. 148), „fakt potwierdza tezę”, „... jest warunkowane faktem” (s. 153). Niepoprawne użycie wyrażenia *ex ante*, dziwna konstrukcja zdania: „Ważką *ex ante* z punktu widzenia usługobiorcy jest możliwość odniesienia się do rekomendacji” (s. 152). Kolejny przykład: „Eksploracja tej determinanty była warunkowana faktem, iż świadczenie usług dodatkowych może być istotne z punktu widzenia kształtowania przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstwa infobrokerskiego” s. 153. Odnosząc się do umiejętności posługiwania się językiem naukowym: poprawności stosowania pojęć, precyzji oraz jasnego wyrażania myśli, a także konsekwencji myślowej należy stwierdzić, że jest to zdecydowanie słabsza strona i Doktorantka powinna nad tym popracować.

Konkluzja

Poczynione tu uwagi krytyczne traktuję przede wszystkim jako działanie edukacyjne dokonywane w dobrej wierze: mam nadzieję, że Doktorantka zapozna się z nimi, być może zechce wziąć je pod uwagę w dalszej pracy naukowej. Pomimo bowiem przedstawionych tu i być może nadmiernie wyakcentowanych braków i niedoskonałości uważam, że oceniana przeze mnie praca doktorska w dostatecznym stopniu spełnia wymogi stawianym rozprawom doktorskim, a jej Autorka zasługuje na dopuszczenie jej do publicznej obrony. Pozytywna ogólna ocena dotyczy przede wszystkim następujących kwestii:

- Autorka podjęła ważny i aktualny temat badawczy dotyczący najnowszych tendencji zmian gospodarki;
- Praca ta stanowi uzupełnienia dotychczasowej wiedzy na temat gospodarki opartej na wiedzy i segmencie usług infobrokerskich;
- Autorka zaproponowała nadal rzadko spotykane ujęcie rozważanej problematyki ekonomicznej w odniesieniu do założeń aksjologicznych etyki gospodarczej, co może stanowić impuls dla podejmowania w podobny sposób kolejnych badań;
- Autorka rozprawy zaprojektowała i przeprowadziła badania empiryczne ilościowe i jakościowe, dzięki czemu uzyskaliśmy wiedzę na temat uwarunkowań rozwoju obszaru usług infobrokerskich;
- Autorka skonstruowała modele rozwoju usług infobrokerskich, które mogą być wykorzystywane w procesie stymulowania ich rozwoju;
- Autorka wykazała dobrą znajomość podjętej problematyki zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym.

Mając świadomość zarówno słabych, jak i wartościowych stron recenzowanej rozprawy doktorskiej wnoszę o dopuszczenie mgr Anny Waligórskiej-Kotfas do publicznej obrony.

Poznań, 26 marca 2017

Krzysztof Urban